

یافتن آثار هنری

تهیه صورت دقیق موجودی گنجینه‌های هنری، نخستین گام اساسی برای مبارزه با قاچاق گسترده بین‌المللی است.

نقش برجسته‌های معبد بانتی چمر (کامبوج) پیش و پس از غارت.

اینترپل در لیون (فرانسه) یک پیام رمزی دریافت می‌کند که گاه حتی با تصویری از اثر مورد نظر همراه است.

هیچ کشوری امن نیست

شورای بین‌المللی موزه‌ها در اواخر ۱۹۹۷ یک "لیست سرخ" از آثار هنری افریقایی انتشار داد که در آن خصوصاً از آثاری نام برده‌اند که احتمالاً طی حفاری‌های غیرقانونی و پنهانی به دست آمده‌اند. والری ژولین، از اعضای این شورا می‌گوید: این لیست چیزی شبیه فهرست حیوانات روبرو انقراض است. نام آثاری در آن ذکر شده که از نقاط باستان شناختی دره نیجر، چاد و کامرون به دست آمده‌اند، غارت مداوم آثار تاریخی باعث تخریب روزافزون مکان‌های تاریخی شده که در نتیجه امکان هرگونه بازسازی تاریخ آثار، تمدن تولیدکننده آنها و تاریخ مردمان سازنده آنها را نابود می‌کند. به گفته ژولین، این لیست باز خواهد ماند تا بتوان آثار در معرض خطر سایر نقاط جهان را بدان افزود.

همه سازمان‌های ذیربط تأیید می‌کنند که قاچاق آثار هنری بلایی است که هیچ کشوری از آن در امان نمانده است. اگر بخواهیم از افریقا مثال بیاوریم، می‌توانیم به سرقت از موزه‌های ملی الجزایر، آنگولا، بوتسوانا، مصر، ساحل عاج، لیبی، نیجریه و زئیر سابق اشاره کنیم و این تازه همه موارد سرقت نیست. در امریکا لاتین، اقوام بومی همچون قوم کوروما در بولیوی برای بازپس‌گیری بناهای آیینی (*q-hipis*) به مبارزه برخاسته‌اند. نمونه دیگر، موزه مردم شناختی ملی مکزیکو است که در آن هر بازدیدکننده آگاهی قطعاً متوجه جای خالی آثاری می‌شود که به گونه‌ای مرموز ناپدید شده‌اند. اروپا و امریکای شمالی هم به این بلا دچار

شورای بین‌المللی موزه‌ها (ICOM)، مؤسسه بین‌المللی وحدت قانون خصوصی (UNIDROIT) و یونسکو بر پیشگیری از سرقت این کالاها تأکید کرده‌اند.

سازمان‌های مذکور، مشوق نگاهبانی و مراقبت‌های انسانی و الکترونیکی از نمایشگاه‌های آثار هنری‌اند. اما تأمین هزینه این گونه مراقبت‌ها گاه دشوار است. آنها همچنین می‌گویند عکس‌برداری و تهیه فهرست‌های مشروح از این آثار و نگاهداری اسناد آنها در مکان مطمئن بیش از حد تصور در مقابله با این مشکل مؤثر خواهد بود.

مؤسسه اطلاعات گتی (*Getty*) که بخشی از بنیاد گتی در آمریکا است. از چند سال قبل طرحی را موسوم به شناسایی اثر (*Object ID*) تحت بررسی قرار داده است. هدف از این طرح، که قرار است معیار بین‌المللی تازه‌ای را ایجاد کند، ساده و منطقی‌سازی توصیف نامه آثار هنری و آنتیک است. این طرح که از حمایت یونسکو نیز برخوردار است، هیچ یک از روش‌های جاری را طرد نمی‌کند. یکی از بزرگ‌ترین مزایای طرح یاد شده، سادگی آن است. یعنی برای هر اثر هنری سندی تهیه می‌شود که در آن اندازه‌های (ابعاد و وزن) اثر، جنس ماده آن (مفرغ، چوب، روغن و...)، موضوع آن، تاریخ، آفریننده و سایر اطلاعات ذیربط ثبت می‌گردد.

اینترپل خصوصیات مهم‌ترین آثار هنری غارت شده را به طور منظم منتشر می‌کند. این سازمان در حال حاضر در آستانه ارائه یک لوح فشرده و آزمایش سامانه‌های الکترونیکی است که کلیه شعب آن سازمان را قادر می‌سازد ظرف چند دقیقه از سرقتی بودن یا نبودن یک اثر هنری آگاه شوند. در این سامانه بسیار ساده، هر یک از شعب اینترپل با ارسال یک پیام الکترونیکی به پایگاه داده ستاد

خرید و فروش غیرقانونی کالاهای فرهنگی درست مانند تجارت غیرقانونی و بین‌المللی اسلحه، مواد مخدر و دخانیات است. امروز تلاش‌های بین‌المللی برای مقابله با وضع موجود، متکی به وضع قوانین ضروری و نیز روی آوردن به فهرست‌بندی کامل و دقیق است که البته رویکرد دوم هنوز از اقبال جهانی برخوردار نشده است. فرض کنید که خودروی شما سرقت شده و شما هنگام گزارش این سرقت، مدل آن را به خاطر نداشته باشید. احتمال دارد نتوانید سال تولید و شماره پلاک آن را نیز ذکر کنید و قطعاً عکسی هم از خودروی‌تان ندارید. به این ترتیب، حتی اگر پلیس ظرف ۲۴ ساعت آن را پیدا کند، نخواهد دانست که خودرو از آن شماس است و مهم‌تر آنکه به دشواری خواهید توانست ثابت کنید که خودروی پیدا شده به شما تعلق دارد.

وضعیت آثار هنری‌ای که از موزه‌ها یا اماکن مذهبی و آثاری که در زمان جنگ به غارت رفته و قاچاق شده‌اند، غالباً به همین منوال است. این آثار گاه توسط مسئولان گمرک‌ها توقیف می‌شود و گاه سر از بازارهای هنر در می‌آورند، اما صاحبان قانونی آنها قادر به اثبات مالکیت خود نیستند. در حال حاضر بسیاری از سازمان‌های مبارزه کننده با قاچاق آثار هنری از قبیل نیروهای پلیس ملی، اینترپل (سازمان پلیس جنایی بین‌المللی)،

سه سردیس سفالین که در ۱۹۹۶ در نیجر به سرقت رفتند، و در ۱۹۹۶ توسط پلیس فرانسه کشف و به نیجریه برگردانده شدند.

غار ت

هستند. تابلوی جادهٔ سیور (۱۸۸۵) اثر کامی کورو در یکی از روزهای یکشنبه ماه مه ۱۹۹۸ و در شلوغ‌ترین ساعات موزهٔ لوور پاریس به سرقت رفت. براساس اطلاعات اینترپل، امار سرقت آثار هنری در چند کشور اروپایی، فقط در سال ۱۹۹۷ به این قرار است: ۲۴۷۶ اثر در آلمان، ۲۹۴۴ در روسیه، ۲۲۴۴ در جمهوری چک و ۵۵۶۹ اثر در

شده

میلادی به دستور شاه جایاوارمان هفتم در شمال غربی کامبوج ساخته شد. حکاکی‌های روی دیوار اطراف معبد در چند نقطه تراشیده شده و جایی خالی به درازای یازده متر برجای نهاده بود. به گفته پروفیسور کلود ژاک که به تحقیق در معبد پرداخته است، این سرقت بسیار خسارت‌بار بوده است زیرا روی دیوارهای معبد کتیبه‌هایی وجود داشته که ندرتاً در اسناد کتبی بازمانده از آن دوران دیده می‌شود. به عبارت دیگر، سرقت مذکور اسنادی را تخریب کرد تا زینت‌بخش اتاق‌های پذیرایی و باغ‌های اشخاصی شود که حتی قادر به خواندن آنها نیستند.

نورودوم سیهانوک، شاهزادهٔ کامبوجی با اشاره به اینکه منطقهٔ تاریخی آنگکور با ۱۲۰۰ معبد و ۳۰۰ کیلومترمربع مساحت بخشی از میراث بشریت است، نگرانی دولت‌ش را چنین بیان کرد: «ما میراثی داریم که در حال نابودی است، مقدار حکاکی‌های ناپدید شده در برخی نقاط کامبوج طی سه دههٔ اخیر ده برابر این مقدار در فاصلهٔ قرن تا

این مجسمه‌ها که متعلق به بوركینافاسو (بالا) و نیجریه هستند در "لیست سرخ" شورای بین‌المللی موزه‌ها ثبت شده‌اند.

شرافت بهترین سیاست است

دولت‌ها، سازمان‌ها و افراد در صورت برخورد با تجارت غیرقانونی آثار فرهنگی، می‌توانند برای دفاع از حقوق خود علاوه بر توسل به قوانین داخلی، از یک رشته ابزارهای اخلاقی و مشروع نیز استفاده کنند. جدیدترین این ابزارها، ضوابط اخلاقی بین‌المللی برای فروشندگان آثار فرهنگی است که یونسکو در ژانویه ۱۹۹۹ تصویب آن را به دولت‌های عضو خود توصیه کرد. تازگی این کتاب راهنمای حسن رفتار آن است که با کمک خود فروشندگان تدوین شده است. در کتاب از فروشندگان تقاضا شده است که منشأ کلیه آثار هنری‌ای را که خریداری کرده‌اند به دقت بررسی کنند.

یونسکو در ۱۹۷۰ کنوانسیون در مورد ابزارهای ممنوعیت و پیشگیری از صادرات، واردات و انتقال غیرقانونی مالکیت کالاهای فرهنگی وضع کرد که مکمل کنوانسیون ۱۹۵۴ لاهه برای حمایت از اموال فرهنگی در صورت وقوع جنگ است. کنوانسیون وضع شده از سوی یونسکو که عطف به ماسبق ناشونده است، مورد تأیید ۸۹ کشور قرار گرفته است.

کنوانسیون یونیدروآ (مؤسسهٔ بین‌المللی برای وحدت قانون خصوصی) برای آثار هنری مسروقه با غیرقانونی صادر شده (۱۹۹۵) نیز مکمل کنوانسیون یونسکو است، به این گونه که عمدتاً شامل مسائل مربوط به قانون عمومی است.

در حالی که کنوانسیون یونسکو در ارتباط با قانون خصوصی موضوعیت می‌یابد. کنوانسیون یونیدروآ فعلاً برای هفت کشور (لیتوانی، پاراگوئه، رومانی، پرو، مجارستان، چین و اکوادور) تعهدآور است. مهم‌ترین بند این کنوانسیون اصلی است که به موجب آن هر کس یک اثر سرقت شده را در مالکیت داشته باشد همیشه ملزم به استرداد آن است، حتی اگر اثر را در کمال حسن نیت تملک کرده باشد.

چپاول بقایای کشتی‌های غرق شده در آب‌های نقاط مختلف جهان موجب شده است که یونسکو اخیراً به تهیهٔ پیش‌نویس کنوانسیون در خصوص میراث زیرآبی اقدام کند. این موضوع به ویژه در کشورهای اسکانندیناوی، استرالیا و کارائیب از حساسیتی خاص برخوردار است.

فرانسه در ایتالیا طبق گزارش پلیس طی سال ۱۹۹۶ بیش از ۳۰ هزار اثر هنری به سرقت رفت که معادل آثار موجود در یک موزه متوسط است.

علاوه بر ارزش اقتصادی عظیم این آثار، مسئله خسارات ناشی از فقدان این میراث فرهنگی مطرح است که جبران آن گاه ناممکن است.

از جمله این گونه خسارات، کشفی است که در تابند صورت گرفته است. مسئولان تابلندی در ژانویه ۱۹۹۹ بیش از صد اثر حکاکی تمدن خمیر را در چند کامیون پیدا کردند. این حکاکی‌ها متعلق به معبد بانئی‌چمبر بود که در اواخر قرن دوازدهم

نجات میراث بوسنی

چگونه می‌توان از میراث ملی در کشوری تجزیه شده مراقبت کرد؟ پس از انعقاد قراردادهای صلح دیتون برای صلح در بوسنی و هرزگووین در ۱۹۹۵، جمهوری یوگسلاوی سابق به دو بخش، فدراسیون کروات - مسلمان و جمهوری صرب، تقسیم شد. اما مراکز و بناهای تاریخی کشور که میراثی مشترک به شمار می‌روند در هر دو بخش پراکنده است.

مؤسسه بوسنی برای حمایت از میراث، متعلق به کشور بوسنی - هرزگووین، که وظیفه پاسداری از این میراث را به عهده گرفته است، از کمبود شدید امکانات رنج می‌برد. کشوری که جنگ طولانی توانش را به بقا برده نمی‌تواند سرمایه چندان را به این گونه امداد اختصاص دهد. مشکلات داخلی و فقدان گفت و گو بین گروه‌های مختلف قومی نیز راه را بر تصویب قانونی برای اداره میراث ملی توسط مؤسسه‌های بوسنی - هرزگووین بسته است. فقدان این قانون باعث شده است که مؤسسه بوسنی برای حمایت از میراث نتواند به بسیاری از وظایف خود و نیز درخواست کمک مالی از خارج عمل کند. در چنین شرایطی، سازمان‌های بین‌المللی قادر به هیچ کاری نیستند. مراکز تاریخی از بخش‌های پیش تاریخی گرفته تا آثار دوران امپراتوری‌های اتریش - هنگری و عثمانی، همچنان رو به ویرانی‌اند.

اما کورسوی امیدی هم در این شب سراسر سیاهی به چشم می‌خورد. در نوامبر ۱۹۹۸ یک گروه بین‌المللی با حمایت مالی یونسکو بازسازی پل قدیمی موستار را که طی جنگ ویران شده بود، آغاز کرد. قرار است کار احیای این پل قرن شانزدهم که نماد ارتباط بین اقوام است، تا ۲۰۰۱ خاتمه یابد. احتمال دارد که پل مذکور تا آن زمان در فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت شود. مؤسسه بوسنی اخیراً پیشنهاد کرده است که نام این پل و بخشی از ناحیه مرکزی ساریه‌وو در فهرست وارد گردد.

در حال حاضر هیچ مکان میراث جهانی در بوسنی - هرزگووین تعیین نشده است. اما کمک یونسکو به حفظ آنچه از گنجینه‌های تاریخی کشور باقی مانده است، بسیار ارزشمند خواهد بود. ■

دوری چون اسیوی و ایتالیا. گاه ممکن است وکلایی در این راه خدمات رایگان ارائه کنند یا شرکت‌هایی خصوصی در ازای تبلیغات به حمایت مالی از این خریدها بپردازند. اما کمک‌هایی از این نوع بسیار نادر است و مسلماً برای تأمین کلیه هزینه‌ها کفایت نمی‌کند.

«کمیته بین دولتی یونسکو برای کمک به بازگشت آثار هنری به کشورهای مبدأ یا استرداد در صورت تملک غیرقانونی» سرگرم ایجاد صندوقی با کمک‌های مالی داوطلبانه است و این ممکن است تا حدودی به حل مسئله کمک کند. البته اختلافات را می‌توان با استفاده از حسن نیت طرفین حل کرد. به طور نمونه، در نتیجه حکم دادگاه و متعاقباً یک توافق دوستانه، حدود ۲۰۰ اثر هنری دوره پیش - کلمبی که فعلاً در موزه فرهنگ‌های غیر اروپایی ریمینی (ایتالیا) به نمایش درآمده‌اند، به یادداشتی چون این مزین شده‌اند: «اموال کشور اکوادور». ■

لوسیا ایگلسیاس کونتس

سال ۱۹۷۰ بوده است. ما اینک نیازمند کمک همکارانمان هستیم، البته مسئولان کامبوجی همه توانشان را برای مقابله با این وضعیت دردناک به کار گرفته‌اند، اما کوشش آنان اصلاً کافی نیست، زیرا تقاضا برای این گونه آثار در امریکا و اروپا بسیار زیاد است.»

جبران خسارت‌ها

از دیگر مشکلات سازمان‌های مسئول آن است که وقتی یک اثر هنری سرقت شده در حراجی یا اتاق پستی یک مغازه‌دار بی‌قید یافت می‌شود، چه باید کرد؟ والری ژولین پاسخ این سؤال را آسان نمی‌داند: «خریدن چنین کالایی کاری غیر اخلاقی خواهد بود زیرا به معنای تشویق این گونه قاچاق است.» علاوه بر بهای کالا، ممکن است پای پرداخت هزینه‌هایی دیگر نیز به میان آید، از قبیل هزینه‌های قانونی‌ای که دولت‌ها اعمال می‌کنند یا فروشندگان با اقدامات قانونی برای حمایت کالایشان سبب شده‌اند، و یا هزینه‌های قابل توجه حمل این کالاها بین نقاط

مبارزه مستمر

آیا موزه بریتیش لندن مجسمه‌های پارتنون مشهور به مرمرهای الجین را به یونان برخواهد گرداند؟ این موضوع از ۱۹۸۲ سبب مباحث مطبوعاتی فراوانی شده است. در آن سال خانم ملینا مرکوری، وزیر وقت فرهنگ یونان در یکی از کنفرانس‌های یونسکو در مکزیکو پشت تریبون رفت و گفت: «به اعتقاد من زمان آن رسیده است که این مجسمه‌ها به خانه‌هایشان، زیر آسمان آبی آتیکا، یعنی به جایگاه راستین‌شان بازگردند تا نقش‌شان را به عنوان بخشی ساختاری و کارکردی از یک موجودیت منحصر به فرد به عهده گیرند.»

آتن که میزبان بازی‌های المپیک ۲۰۰۴ خواهد بود، با از سرگیری اقدامات سیاسی و دیپلماتیک می‌کوشد از این مناسبت بهره گیرد تا مجسمه‌هایی را که فیدیس در قرن پنجم پیش از میلادی برای تزیین معبد آتن تراشید، به میهن بازگرداند. بریتانیا استدلال می‌کند که مجسمه‌ها را لرد الجین به طور قانونی در سال ۱۸۱۶ خریداری کرده و چهارده سال پیش‌تر آنها را با مجوز ویژه سلطان عثمانی، حاکم وقت یونان، از آتن انتقال داده است.

انتشار نسخه بازنگری شده کتاب ویلیام سنت کیلر، کارشناس انگلیسی (لرد الجین و مرمرها، انتشارات دانشگاه آکسفورد، چاپ اول ۱۹۶۷) در ژوئیه ۱۹۹۸ جنجالی دوباره برپا کرد. زیرا